https://doi.org/10.63356/stes.soc.2026.012 УДК 316.624-055.1:316.356.2

MUŠKARAC KAO ŽRTVA NASILJA U PORODICI

Autor: TEODORA RISTIĆ
e-mail: teodora.ristic13@gmail.com
Mentor: prof. dr Miomira Kostić
Pravni fakultet, Univerzitet u Nišu

Uvod: Nasilje u porodici predstavlja složen društveni, pravni i kriminalistički problem koji može obuhvatiti bilo kog člana porodice, nezavisno od pola i starosne dobi. Položaj muškarca kao žrtve ostaje nedovoljno istražen i prepoznat, a društveni stereotipi mogu otežati prepoznavanje i prijavljivanje nasilja.

Cilj: Cilj rada jeste da se ispita i prikaže položaj muškarca kao žrtve nasilja u porodici, ukaže na specifičnosti njegove viktimizacije i utvrde okolnosti koje utiču na prepoznavanje i prijavljivanje nasilja, kao i na postupanje nadležnih organa.

Materijal i metode: U radu su analizirani relevantna stručna i naučna literatura, pravni izvori i dostupni statistički podaci o nasilju u porodici. Primijenjena je analiza sadržaja izvora i deskriptivna obrada podataka, sa posebnim osvrtom na položaj muškaraca kao žrtava.

Rezultati: Muškarci predstavljaju značajnu, ali nedovoljno prepoznatu kategoriju žrtava nasilja u porodici. Na prepoznavanje i prijavljivanje nasilja utiču društveni stereotipi, rodne uloge, stid, strah od osude i nepovjerenje u mogućnost dobijanja adekvatne pomoći i zaštite. Nasilje može ostati neprijavljeno, što dodatno otežava ostvarivanje zaštite.

Zaključak: Položaj muškarca kao žrtve nasilja u porodici zahtijeva sveobuhvatno sagledavanje i prepoznavanje bez unaprijed postavljenih pretpostavki o polu žrtve i učinioca. Unapređenje prepoznavanja nasilja i dostupnosti institucionalne zaštite može doprinijeti efikasnijem odgovoru na viktimizaciju muškaraca.

Ključne reči: nasilje nad muškarcima; muškarac kao žrtva nasilja u porodici; porodica i porodično nasilje; viktimizacija; specifičnosti muške viktimizacije

UVOD

Nasilje u porodici predstavlja složen društveni, pravni i kriminalistički problem koji može obuhvatiti bilo kog člana porodice, nezavisno od pola i starosne dobi. U stručnoj i široj javnosti nasilje u porodici tradicionalno se najčešće posmatra kroz prizmu žene kao žrtve, dok položaj muškarca kao žrtve nasilja ostaje nedovoljno istražen i prepoznat. Veliki problem predstavljaju društveni stereotipi i očekivanja vezana za ulogu muškarca, zbog kojih muškarci mogu teže prepoznati sebe kao žrtvu, ređe prijavljivati nasilje i nerado tražiti pomoć nadležnih institucija. (Hlavka, 2017; Larsen & Hilden, 2016).

Predmet ovog rada jeste položaj muškarca kao žrtve nasilja u porodici, sa posebnim osvrtom na pojavne oblike nasilja, njegove uzroke i posledice, specifičnosti procesa viktimizacije muškaraca, kao i društvene i pravne okolnosti koje utiču na prepoznavanje, prijavljivanje i procesuiranje nasilja prema muškarcima.

Značaj istraživanja ogleda se upravo u potrebi da se nasilje u porodici sagleda sveobuhvatno, bez unapred postavljenih pretpostavki o polu žrtve i učinioca. Nasilje nad muškarcima često ostaje nedovoljno istraženo a neki od razloga mogu biti razvijanje osećaja stida i straha od osude okoline, nepoverenje u mogućnost dobijanja adekvatne pomoći i zaštite. Zbog navedenih okolnosti stvarni obim nasilja nad muškarcima neretko ostaje skriven, što utiče dalje na njegovo sagledavanje, istraživanje i pravovremeno reagovanje. (Hlavka, 2017; Larsen & Hilden, 2016).

Osnovni cilj rada, prvenstveno, jeste da se ispita i prikaže položaj muškarca kao žrtve nasilja u porodici, ukaže na specifičnosti njegove viktimizacije i utvrde okolnosti koje utiču na prepoznavanje i prijavljivanje nasilja, kao i na postupanje nadležnih organa u ovim slučajevima.

Muškarci predstavljaju značajnu, ali nedovoljno prepoznatu kategoriju žrtava nasilja u porodici, pri čemu društveni stereotipi, rodne uloge i strah od stigmatizacije mogu uticati na neprijavljivanje nasilja i dodatno otežati mogućnost ostvarivanja adekvatne zaštite od strane nadležnih institucija i organa.

MATERIJAL I METODE

U ovom radu biće primenjene metode karakteristične za društvene i pravne nauke. Za potrebe teorijskog dela istraživanja biće korišćena analitičko-sintetička metoda, kojom će se omogućiti analiza relevantne domaće i strane naučne i stručne literature, kao i povezivanje pojedinačnih saznanja u širu celinu, zatim normativna metoda koja će biti primenjena radi analize relevantnih zakonskih i drugih pravnih izvora koji uređuju oblast nasilja u porodici i zaštite žrtava nasilja potom komparativna metoda koja će biti korišćena za sagledavanje određenih različitih pristupa i rešenja u pogledu zaštite žrtava nasilja u porodici kao i deskriptivna metoda kojom će bliže biti opisane različite karakteristike i specifičnosti nasilja nad muškarcima. Kombinovanjem navedenih metoda nastojaće se da se fenomen muškarca kao žrtve nasilja u porodici sagleda kako sa teorijskog i normativnog, tako i sa praktičnog aspekta.

REZULTATI

Analizom pravnog okvira, oblika nasilja i specifičnosti muške viktimizacije utvrđeno je da položaj muškarca kao žrtve obuhvata različite oblike fizičkog, psihičkog, seksualnog i ekonomskog nasilja, kao i proganjanje, kontrolu i izolaciju. U radu je posebno izdvojen uticaj rodnih stereotipa, problema ćutanja i sekundarne viktimizacije na prepoznavanje i prijavljivanje nasilja. Analizirani su i položaj muškarca u partnerskim i bračnim odnosima, mogućnost da žena bude učinilac krivičnog dela nasilja u porodici i pravni mehanizmi zaštite. U tabelarno prikazanim podacima za period 2014–2023. godine, u radu se navodi da se udeo prijavljenih punoletnih žena u ukupnom broju prijavljenih učinilaca kretao od 9% do 13%, dok se broj osuđenih žena u odnosu na broj prijavljenih žena kretao od 12% do 28%.

DISKUSIJA

1. Pojam i socijalna uloga porodice

Porodica predstavlja najstariji oblik socijalne zajednice koji je zasnovan na biološkim, seksualnim, reproduktivnim, ekonomskim i sociozaštitnim funkcijama. Prema svom sadržaju, ona je tipična i univerzalna, najhomogenija, najčvršća i najtrajnija zajednica u svim istorijskim tipovima društva.

Porodična sredina se smatra jednom od bitnih determinanti ponašanja ličnosti, a to se posebno odnosi na delikvenciju dece i maloletnika. Svako odsustvo vaspitne funkcije porodice, strukturalnog raspada i dezorganizacije vodi u neki oblik devijacije ili delikvencije.

Transformacije porodice iz njenog tradicionalnog statusa i patrijarhalnih formi kao posledicu najčešće imaju dve tendencije koje se odnose na delikventnost. S jedne strane, možemo uočiti slabljenje kohezione i vaspitne funkcije, dok sa druge, uočavamo jačanje elemenata individualizacije članova što dovodi do sukoba sa starim elementima nadzora starijih i vrednosnih standarda ponašanja.

1.1. Strukturalne anomalije i porodični kriminalitet

Na uzroke kriminaliteta mogu uticati anomalije u strukturi same porodice, a naročito poremećaj porodičnih odnosa i porodične strukture. Pojedina istraživanja ukazuju na to da je vaspitna uloga, ekonomska i demografska funkcija porodice od važnog uticaja na pojavu kriminaliteta pri čemu se posebno izdvajaju stambeni uslovi života, zaposlenost roditelja kao i broj dece u porodici.

Brak predstavlja osnovu porodične sredine, odnosno njeno jezgro. Poremećaji koji se javljaju u bračnim odnosima smatraju se jednim od mikrogrupnih devijantnosti koji se javlja kako među supružnicima, tako i među decom. Nesklad u bračnim odnosima najviše se odražava na pojavu porodičnih kriza, zatim zlostavljanje među članovima, ali i na vaspitni i emocionaloni razvoj kao i socijalizaciju dece, te tako poremećeni odnosi mogu imati za posledicu i teže kriminalne radnje jednog ili više članova porodice koji se mogu ogledati kroz poligamiju, dvobračnost, vanbračnost s maloletnim licem. Zlostavljanje i zapuštanje maloletne dece, kršenje porodičnih obaveza i pojavu porodičnog nasilja.

Najteže forme porodičnih kriza nastaju usled teških društvenih i ekonomskih uslova kojima su članovi porodice izloženi.

2. Porodično nasilje

U svim istorijskim vremenima porodično nasilje je postojalo i bilo rasprostranjeno. Nasilje je uvek imalo izrazito ozbiljne posledice koje su najčešće pogađale žene i decu. Upravo ova činjenica danas, u novije vreme, privlači veliku pažnju javnosti i nauke da se sagleda njegova uloga kao kriminogenog faktora i fenomena, to jest da se ova široko rasprostranjena pojava regulište nacionalnim zakonodavstvima i na taj način što efikasnije suzbije.

Uvođenjem novog krivičnog dela – *nasilje u porodici* u naše krivično zakonodavstvo, postojanje ovog fenomena izdvojeno je iz privatne sfere i obeleženo je kao problem od opšteg javnog interesa koji izaziva posebnu pažnju društva.

Porodica je idilična zajednica samo u mašti i nadi, jer neretko umesto emocija nailazimo na interes, a naspram ljubavi se često pojavljuje surova stvarnost u kojoj se umesto nežnosti susrećemo sa seksualnim nasiljem.

Neka od najnovijih istraživanja pokazuju da je nasilje u zemljama koje važe za civilizovane, znatno izraženo. Feministička istraživanja ističu podatke iz kojih se može zaključiti da je svaka treća žena u svetu bila izložena nekom od oblika zlostavljanja tokom svog života. Važno je istaći i da se u nekim primitivnim sredinama i područjima tradicionalnog nasleđa nasilje muškaraca nad ženom i decom u porodici smatra delom kulture i čak normalnim odnosom.

2.1. Vrste porodičnog nasilja

Uzimajući u obzir motive i korišćena sredstva, porodičnim nasiljem možemo smatrati fizičko (udaranje, premlaćivanje, davljenje, mučenje, ubistvo itd.) seksualno (podrazumeva bilo koju seksualnu aktivnost koja se odvija bez pristanka), verbalno (vređanje, psovanje, ponižavanje i omalovažavanje), zatim psihološko (pretnje, ucene i zastrašivanje, javni napadi), ekonomsko (predstavlja uskraćivanje prava na raspolaganje materijalnim sredstvima i novcem) kao i duhovno nasilje (ismevanje ili ograničavanje kulturoloških ili religijskih uverenja.)

Nasilje u porodici može počiniti i izazvati, ili pak biti žrtva istog bilo koji član, a svakako najrasprostranjeniji oblici su nasilje roditelja nad decom i nasilje u braku (pretežno muža/vanbračnog parnera nad ženom).

3. Nasilje u porodici kao deo rodno zasnovanog nasilja

Rodno zasnovano nasilje je u Srbiji tema za koju se stručna i opšta javnost u prethodnom periodu više zainteresovala. Razlog ovome su između ostalog donošenje novog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, ali i izmene Krivičnog zakonika, kojim su propisana nova krivična dela, čiji je cilj procesuiranje rodno zasnovanih oblika nasilja prema ženama.

Imajući u vidu ove navode, ne može se zaobići ni činjenica da su popularizaciji ove teme nesumnjivo doprineli slučajevi najekstremnijih vidova nasilja prema ženama, veliki broj nasilja u porodici sa ekstremnim posledicama, ali i veliki broj femicida koji nažalost iz godine u godinu postaje sve veći. Posebno zabrinjava činjenica da tekuće rasprave imaju dve krajnosti, jedna grupa zagovornika koja nasilje prema osobama ženskog pola posmatra kao rodno zasnovano nasilje i druga grupa, koja u potpunosti ne prihvata postojanje rodne određenosti ovog vida nasilja.

Najširа definicija nasilja obuhvata različite akte, postupke i ponašanja pojedinaca, grupa, društvenih institucija, organizacija ili društva u odnosima prema ljudima koji uključuju primenu fizičke, psihičke, političke ili neke druge sile kojima se ugrožavaju fizički, psihički ili socijalni integritet čoveka i izazivaju različita fizička i psihička oštećenja i druge nepovoljne posledice.

Najčešća, ali ne i jedina, krivična dela koja spadaju u kategoriju rodno zasnovanog nasilja, odnosno kod kojih su dominantne žrtve osobe ženskog pola su: nasilje u porodici i femicid kao najekstremniji vid partnerskog nasilja, zatim silovanje, trgovina ljudima, proganjanje, polno uznemiravanje kao i razne vrste obljuba.

Međunarodne organizacija, prepoznavajući ozbiljnost problema nasilja prema ženama i nasilja u porodici, donele su nekoliko međunarodnih akata, koji imaju za cilj suzbijanje nasilja prema ženama, iskrenjavanje diskriminacije žena, preventivno delovanje u budućnosti i zaštitu žena kao najčešćih žrtava. S tim u vezi, važno mesto zauzima Konvencija UN o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena – CEDAW, koja je usvojena od strane Generalne skupštine UN rezolcuijom 34/180, 18. decembra 1979. Godine, a stupila je na snagu 3. 9. 1981. godine.

Kada je reč o regionalnim pravnim aktima, najznačajnija je Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulska konvencija, koja je usvojena na sastanku CAHVIO komiteta, a maja 2011. godine Konvencija je otvorena za potpisivanje na konferenciji ministara članica Saveta Evrope u Istanbulu. Posmatrano iz sadržinskog ugla, Konvencija predstavlja dokument koji detaljno reguliše prevenciju, zaštitu, procesuiranje, participaciju žrtava nasilja, kao i programe za izvršioce nasilja. Radi implementacije navedene konvencije, u domaćem zakonodavstvu došlo je

do određenih izmena koje su dale pozitivne efekte pa je usvojen i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici koji u potpunosti definiše ovaj vid nasilja kao i Istanbulska konvencija.

Republika Srbija je potpisnica svih najrelevantnijih međunarodnih akata u ovoj oblasti, a svoju opredeljenost da unapredi prava žrtava iskazuje kontinuiranim unapređenjem pravnih propisa i nastojanjem da razvije sveobuhvatni sistem podrške žrtvama, te je i pri Vladi Republike Srbije oformljeno Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost, usvojena je Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost i uvedeno je rodno budžetiranje u javne finansije.

Rodno zasnovano nasilje, posebno nasilje u porodici, u Srbiji nije privatna stvar, od momenta kada je 2002. godine nasilje u porodici inkriminisano kao posebno krivično delo. Dodatna zaštita obezbeđena je 2017. godine uvođenjem krivičnih dela proganjanje, polno uznemiravanje i dr. radi implementacije Istanbulske konvencije. Kada se govori o hitnom reagovanju u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, najveći značaj ima Zakon o sprečavanju nasilja u porodici čiji je jedan od prioritetnih ciljeva hitna reakcija i kratki rokovi za donošenje odluka koje se tiču izricanja hitnih mera zaštite.

Na osnovu svega napred navedenog, može se zaključiti da je Republika Srbija postigla pozitivne rezultate kada je u pitanju borba protiv rodno zasnovanog nasilja, s tim da ima prostora za dalje unapređenje. Važno je naglasiti i da se u Srbiji realizuje veliki broj projekata koji posebnu pažnju posvećuju unapređenju položaja žrtava, ali i svedoka krivičnih dela.

4. Krivično delo nasilja u porodici prema Krivičnom zakoniku Republike Srbije – pojam, elementi i karakteristike nasilja u porodici

Danas u Republici Srbiji čak tri zakonska propisa definišu pojam, elemente, karakteristike, sadržinu i pojavne oblike ispoljavanja nasilja u porodici.

Porodični zakon (2005) određuje pojam i obeležja nasilja u porodici (član 197) kao ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice. Nasilje u porodici naročito predstavljaju sledeće radnje: a) nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede, b) izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenjem telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu, v) prisiljavanje na seksualni odnos, g) navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo četrnaest godina života ili nemoćnim licem, d) ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima i đ) vređanje kao i svako drugo drsko, bezobzirno ili zlonamerno ponašnje.

Krivični zakonik (2005) u grupi krivičnih dela protiv braka i porodice, u glavi devetnaestoj, predviđa krivično delo nasilje u porodici (član 194) koje se sastoji u primeni nasilja, pretnji napadom na život ili telo, drskom ili bezobzirnom ponašanju čime se ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice. Kao objekat zaštite dela javlja se: a) telesni i duševni integritet i b) dostojanstvo ličnosti člana porodice. To ukazuje da ovo delo predstavlja poseban, specijalan oblik krivičnog dela ugrožavanja sigurnosti. Radnja izvršenja dela je, prema slovu zakona, izražena upotrebom trajnog glagolskog oblika, što znači da delo postoji bez obzira da li je delatnost činjenja preduzeta jednom ili više puta prema istom pasivnom subjektu, pri čemu broj ponovljenih radnji može biti od značaja za odmeravanje kazne učiniocu. Ova se radnja izvršenja sastoji iz više alternativno predviđenih delatnosti kao što su: a) primena nasilja, b) pretnja napadom na život ili telo i v) drsko ili bezobirno ponašanje.

Nasilje je svaka delatnost kojom se neposredno, blisko i stvarno ugrožava telesni i duševni integritet pasivnog subjekta. To je radnja kojom se prouzrokuje opasnost od nastupanja telesne povrede. Ona može biti preduzeta različitim delatnostima, na različite

načine i različitim sredstvima. Najčešće se ispoljava u upotrebi sile, fizičke ili psihičke, neposredne ili posredne prinude. Drugi oblik radnje izvršenja predstavlja pretnja u vidu stavljanja u izgled (najava) neposrednog napada na život ili telesni integritet drugog lica. Ovde se radi o kvalifikovanoj pretnji – stavljanju u izgled nanošenja posledice smrti ili telesne povrede, s tim što pretnja mora biti neposredna, stvarna, moguća, ozbiljna i neotklonjiva. Konačno, drsko ili bezobzirno ponašanje predstavlja ponašanje kojim se grubo, vulgarno, nepristojno ponaša prema drugom licu.

Za postojanje ovog krivičnog dela je bitno da se radnja preduzima prema određenom pasivnom subjektu – članu porodice učinioca. Kao član porodice u smislu Porodičnog zakona (član 197, stav 3) smatraju se sledeća lica: a) supružnik ili bivši supružnik, b) deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbiskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo, v) lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu, g) vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri i d) lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

Na drugačiji način, Krivični zakonik (član 112, tačka 28) kao članove porodice smatraju sledeća lica: a) supružnici i njihova deca, b) preci supružnika u pravoj liniji krvnog porekla, v) vanbračni partneri i njihova deca, g) usvojilac i usvojenik, d) hranilac i hranjenik, đ) braća i sestre, njihovi supružnici i deca, e) bivši supružnici i njihova deca, ž) roditelji bivših supružnika ako žive u zajedničkom domaćinstvu i z) lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu. Posledica krivičnog dela nasilja u porodici se javlja u vidu konkretne opasnosti – ugrožavanja spokojstva (izazivanje straha u smislu ugrožavanja osećanja lične sigurnosti) telesnog integriteta ili duševnog stanja. Izvršilac dela može biti samo član porodice pasivnog subjekta – delictum proprium, a u pogledu krivice potreban je umišljaj.

Za osnovni oblik krivičnog dela je propisana kazna zatvora u trajanju od tri meseca do tri godine. Poseban oblik krivičnog dela nasilje u porodici (stav 5) čini lice koje prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona kojim se uređuju porodični odnosi. Protiv člana porodice, sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja shodno članu 198. Porodičnog zakona kojima se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice. Ove mere mogu da traju najduže godinu dana. Za ovo je krivično delo propisana od septembra 2009. godine kazna zatvora od tri meseca do tri godine i novčana kazna kumulativno. Konačno, krivično delo nasilje u porodici ima tri teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja za koja zakon propisuje strože kažnjavanje.

Prvi teži oblik dela, za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina, postoji ako je učinilac pri preduzimanju radnje izvršenja koristio oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo koje je podobno da se telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Upotreba opasnog sredstva predstavlja kvalifikatornu okolnost ovog dela.

Drugi teži oblik dela, za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od dve do deset godina (do septembra 2009. godine kazna zatvora od jedne do osam godina) postoji u dva slučaja: a) kada je usled preduzete radnje izvršenja iz nehata nastupila teška telesna povreda (u bilo kom obliku) ili teško narušavanje zdravlja člana porodice ili b) ako je radnja izvršenja preduzeta prema maloletniku, dakle, licu uzrasta do osamnaest godina života. Kod ovog oblika dela obim i intenzitet prouzrokovane teže posledice (koja mora biti u uzročno-posledičnoj vezi sa preduzetom radnjom izvršenja) i uzrast pasivnog subjekta, predstavljaju kvalifikatorne okolnosti za koje zakon propisuje strože kažnjavanje.

Najteži oblik krivičnog dela (stav 4) postoji ako je usled preduzete radnje izvršenja nastupila smrt člana porodice. Smrt pasivnog subjekta mora biti rezultat radnje izvršenja (upotrebljenog sredstva ili načina preduzete radnje) i mora biti obuhvaćena nehatom učinioca. Za ovo je delo propisana kazna zatvora u trajanju od tri do petnaest (a ranije

do dvanaest) godina.

Konačno, Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici (2016.) se uređuje sprečavanje nasilja u porodici, kao i postupanje državnih organa i ustanova u sprečavanju nasilja u porodici i pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici. Sprečavanje nasilja u porodici sastoji se od skupa mera (čl. 3): a) kojima se otkriva da li preti neposredna opasnost od nasilja u porodici i b) koje se primenjuju kada je neposredna opasnost od nasilja u porodici već otkrivena. Neposredna opasnost od nasilja u porodici postoji kada iz ponašanja mogućeg učinioca i drugih okolnosti proizlazi da je on spreman da u vremenu koje neposredno predstoji po prvi put učini ili ponovi nasilje u porodici. Kako se ova „spremnost" utvrđuje, predstavlja faktičko pitanje koje se rešava u konkretnom slučaju na osnovu objektivnih i subjektivnih okolnosti.

Ovaj Zakon (član 3, stav 3) definiše nasilje u porodici kao „akt fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja prema licu sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hranitelj ili prema drugom licu sa kojim živi ili je živeo u zajedničkom domaćinstvu".

5. Muškarac – žrtva nasilja u porodici

Vreme u kojem živimo nije nikome naklonjeno, pa ni porodici. U velikoj meri se prihvatanje nasilja kao načina rešavanja konfliktnih situacija ukorenilo i u porodici. Porodični dom nekada je predstavljao oličenje mesta ispunjenog poverenjem, sigurnošću i toplinom, dok danas imamo situaciju u kojoj se porodica sve češće označava kao izvor ljudske patnje, bola, straha pa čak i mržnje (Ćopić, 2003; Čačeva & Čoneva, 2000; Ajduković & Pavleković, 2000).

Nasilje u porodici poslednjih nekoliko decenija predstavlja aktuelan problem koji je između ostalog i predmet istraživanja brojnih organizacija ali i briga mnogih društvenih i državnih institucija.

Prekretnicom se smatra 2002. godina kada je u tada važeći Krivični zakon Republike Srbije uneto krivično delo nasilje u porodici do novog Krivičnog zakonika Republike Srbije iz 2005. godine i Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srbije iz 2009. godine, nastoji se pružati pojačana krivičnopravna zaštita članovima porodice od različitih oblika nasilja koje članovi porodice vrše. Uvođenje novog krivičnog dela ne znači do tada nasilje u porodici nije bilo obuhvaćeno pozitivnim krivičnim zakonodavstvom, već je akcenat na samom značaju dela.

Solidarisanje sa bilo kojim i bilo kakvim nečoveštvom predstavlja ponižavajući čin, dok se zatvaranje očiju pred drugim žrtvama nasilništva treba smatrati nedopustivim. Pitanje nasilja nad starijim osobama sramežljivo se postavlja u naučnoj i društvenoj javnosti, a naspram toga o muškarcima kao žrtvama nasilja u porodici gotovo da se uopšte ne razmišlja. Bez obzira na to što pouzdanih podataka nema, procenjuje se da je broj muškaraca koji su izloženi nasilju u porodici u konstantnom porastu na globalnom nivou.

Dominantna pitanja koja se nameću podrazumevaju odgovore na pitanja zbog čega većina sprovedenih istraživanja nasilničko ponašanje u porodici ne stavlja u širi kontekst međuljudskih odnosa, odnosno zašto se polazi od oborive pretpostavke da su muškarci isključivo nasilnici u porodici.

Nauka, profesija i društvo fokus treba da prebace na one koje nazivamo jačim polom, a koji će taj epitet opravdati pristajanjem da progovore o onome što se zaista dešava u porodici, a o čemu se inače ćuti kao da je u domenu strogo čuvane tajne i poverljivog podatka. Nasilnik je nasilnik bez obzira na pol, starost i ulogu u porodici.

6. Nasilje nad muškarcima

Nasilje nad muškarcima je pojava koja je prisutna iza zatvorenih vrata, odnosno u partnerskim i roditeljskim odnosima, skrivena je, često, od očiju javnosti i teško se potkrepljuje podacima, pri čemu se kao jedan od glavnih razloga navodi činjenica da muškarci nerado govore o tome.

Elektronski, ali i štampani mediji svakodnevno su okupirani pričama i podacima koji se u najvećoj meri temelje na ženi kao žrtvi nasilja u porodici, zatim postojanju institucija kojima se one mogu obratiti za pružanje podruške i pomoći što je svakako za pohvalu, ali istovremeno ne znači da su samo i isključivo one jedino žrtve istog.

Neki od razloga zbog kojih se muškarci ne odlučuju da progovore o nasilju koje nesumnjivo trpe jesu upravo poniženost i strah od podsmeha. Na našim prostorima se o nasilju nad muškarcima govori tek onda kada su u pitanju najteža krivična dela kojima je ugrožen život. Pitanja na koje treba dati odgovore, a koja su označena kao kontroverzna, podrazumevaju to da li su muškarci uvek samo počinitelji, a žene žrtve nasilja u porodici, da li je i zbog čega nasilje nad ženama vidljivije i razumnije te se s njim opravdano saoseća, da li muškarci kriju da su u nekom trenutku ili pak kontinuirano zlostavljani zbog toga što ih društvo dodatno zlostavlja, osuđuje i ismejava, da li priznavajući da su žrtve priznaju i da nisu muškarčine i time zaslužuju da ih žene tuku, proganjaju, ponižavaju i odvajaju od dece i prijatelja?

Istraživanja kojima su obuhvaćeni muškarci iako su retka, upućuju na to da su oni u partnerskim vezama najčešće žrtve psihičkog nasilja sa elementima proganjanja i kontrole, te se iz toga može zaključiti da se po ozbiljnosti posledica ne mogu izjednačiti sa ženama žrtvama. (Lenz & Puchert, 2005; Dobash & Dobash, 2004).

Nasilje u porodici, pogotovo između žena i muškaraca, složenije je nego što se prikazuje i treba se posmatrati, ne kao problem roda, već čoveka. Bavljenje jednim polom i ukazivanje samo na njihovu nesrećnu situaciju je sastavni deo problema koji nikako ne doprinosi rešavanju, već daljem sukobljavanju jedne nasuprot drugoj strani.

Nesumnjivo, muškarce je neophodno osvestiti da su žrtve porodičnog nasilja i da je preko potrebno otvoreno govoriti o onome što im se dešava ispod porodičnog krova uz obavezno upućivanje na nadležne institucije gde mogu potražiti savet i pomoć. Obaveza društva je da javnosti skrene pažnju na muškarce – žrtve nasilja u porodici, posebno u domenima koji se tiču starateljstva nad decom i kontakta posle razvoda. Jedan zanimljiv podatak koji medijski nije bio dovoljno propraćen tiče se otvaranja prve sigurne kuće za muškarce na Balkanu, 2009. godine, u blizini Ćuprije. Potreba za postojanjem sigurne kuće nesporno ukazuje i upozorava nas, da postoji problem nasilja nad muškarcima u porodici, a o tome da nasilje nad muškarcima nije samo naš problem, svedoče i hosteli za zlostavljane muškarce u Velikoj Britaniji, Meksiku i drugim državama u svetu.

Partneri, bivši ili sadašnji, naročito očevi, bore se i traže pomoć protiv ugrožavanja svojih roditeljskih prava. Nisu retki slučajevi, koje očevi obelodanjuju, a odnose se pretežno na manipulaciju detetovim pravom na oba roditelja, koja formalno-pravno postoji, ali nakon razvoda centri za socijalni rad i sudstvo u najvećem broju slučajeva, starateljstvo nad decom dodeljuje majci. Upravo iz tog razloga, Udruženje otac.ba je u Sarajevu, prestonici Bosne i Hercegovine ispred zgrade Predsjedništva još 2007. godine postavilo plakat koji glasi: „Svako dijete ima pravo na oba roditelja. Sudovi i socijalne službe podržavaju predrasude da otac nema važnu ulogu u odgoju djece." Ovakav akt pokazuje na postojanje tihe borbe koju vode muškarci.

7. Određenje, vrste, počinioci i posledice nasilja nad muškarcima

7.1. Određenje nasilja nad muškarcima

Nasilje je danas poseban izazov teorijsko-empirijskih istraživanja iz različitih nauka i načnih disciplina poput krivičnog prava, kriminologije, viktimologije, sociologije i psihologije, i ta raznovrsnost uslovljava metodološko-teorijska polazišta i posebna pojmovna određenja i operacionalne definicije. Nasilje kao pojava i proces obuhvata više posebnih i pojedinačnih pojmova, npr. po vrsti (različiti delikti), sadržaju (npr. psihičko, fizičko, seksualno, finansijsko), nosiocima (pojedinac ili grupa) itd. iz kojeg se mogu izvoditi i tumačiti drugi pojmovi kao što su nasilje u porodici, teški oblici nasilja, delikti nasilja i tome slično. Na osnovu napred izvedenih pojmova, formiraju se posebne i pojedinačne definicije (npr. krivično-pravna, kriminološka, sociološka, psihološka).

7.2. Vrste nasilja

Delikti nasilja su krivičnim zakonodavstvom bliže i preciznije određeni kroz veliki broj krivičnih dela. Pojam nasilja u porodici, pa i onog nad muškarcima, širi je od pojma nasilja koje je u krivičnom zakonodavstvu pretočeno u krivična dela i pod istim se podrazumeva svaka zloupotreba moći, upotreba sile i pretnje u cilju nanošenja psihičke i/ili fizičke boli. Nasilje je ponašanje kojim se narušava odnos poverenja i sigurnosti u okviru porodičnih odnosa i štetno je za sve članove porodice bez obzira na njihov pol i ulogu, a može se odrediti kao psihičko, verbalno ili emocionalno koje podrazumeva vređanje, podsmevanje, laganje, ponižavanje, zastrašivanje, proganjanje, kontrolu kretanja i komunikacije, manipulacija decom kao i bolešću, zatim lažno optuživanje; fizičko koje obuhvata udaranje, šamaranje, ugrizanje, ucenjivanje, nanošenje teških telesnih povreda i ubistva; seksualno koje upućuje na prisiljavanje na seksualni odnos, omalovažavanje i tome slično; ekonomsko, tj. finansijsko uz otimanje novca, prisiljavanje na nevoljno raspolaganje imovine, neovlašćeno korišćenje imovine, prevare.

7.2.1. Proganjanje (stalking)

Poslednjih godina, sve veću pažnju naučne i stručne javnosti izazivaju slučajevi proganjanja koji se razvijaju iz nasilja u porodici. Proganjanje (stalking) se određuje kao „način ponašanja usmeren na određenu osobu koji obuhvata ponavljanje postupaka kojima se ostvaruje vizuelna ili fizička blizina, komunikacija bez pristanka ili verbalne, pisane ili implicirane pretnje, ili kombinacija svih tih postupaka, koji bi izazvali osnovni strah kod druge osobe" (Reid, 2005: 221).

U „Legal Dictionary", proganjanje se određuje kao kriminalno ponašanje koje se sastoji u ponavljanju praćenja i uhođenja drugog lica. Na primer, slanje cveća, pisanje ljubavnih pisama, kao samostalno preduzete ne predstavljaju kriminalno ponašanje. Međutim, kada se ovi postupci preduzimaju sa namerom da se kod drugog lica izazove strah ili nanese povreda, tada predstavljaju ponašanje koje je kriminalno.

U najvećem broju slučajeva, proganjanju je prethodio neki lični, emocionalni (romantični) odnos između žrtve i progonitelja (Konstantinović Vilić, Ristanović Nikolić, & Kostić, 2009, p. 155). Tu su posebno važni slučajevi nasilja u porodici, naročito ako je reč o partnerskom nasilju.

Prema istraživanju Američkog nacionalnog centra za žrtve zločina, koje je sprovedeno na 8.000 žena i 8.000 muškaraca starosti od osamnaest godina, svaka od dvanaest žena i svaki od četrdeset pet muškaraca bar su jednom u životu su bili žrtve proganjanja.

7.3. Počinioci nasilja

Prilikom postavljanja pitanja ko su nasilnici, jasno je da se kao prva misao javljaju muškarci koji mogu nasilje mogu vršiti nad svim članovima porodice, s tim što se mogu naći i u položaju mete svih članova porodice, majke, oca, brata, sestre i ostalih srodnika, ali se naglasak stavlja prvenstveno na suprugrama i partnerkama i bivšim suprugama i partnerkama, jer su upravo one najčešći počinioci nasilja nad muškarcima u porodici.

7.4. Posledice nasilja

Kada govorimo o posledicama nasilja nad muškarcima, one mogu biti razne. Fizičke se vezuju za nanošenje povreda i bol, psihičke za gubitak samopouzdanja, strah, patnju, ugrožen odnos poverenja i sigurnosti, poniženje, uzajamno nerazumevanje, ekonomske za gubitak imovine, uskraćivanje korišćenja sredstava, a tu su i seksualne posledice koje podrazumevaju diranje u muškost, uvrede i prisiljavanje na seksualni odnos što može izazvati i psihičke posledice, frustracije. Muško nasilje je vidljivije, jer češće obuhvata fizičku silu pri čemu su posledice modrice, batine i u najgorem slučaju smrt. Žene češće psihički zlostavljaju muškarce kroz kontrolisanje i proganjanje supružnika i/ili partnera, slučajne povrede prijavljuju kao posledice muškog nasilja, ucenjuju, prete i manipulišu decom na suptilniji i perfidniji način što je teže vidljivo, a modrice koje nanose su više po duši. Odavno je poznato da reč može biti ubojita, jer se rečima gađa tamo gde je čovek najosetljiviji i najranjiviji. Naravno, ova razlika je uslovna, jer i muškarci i žene mogu biti žrtve i jednog i drugog oblika nasilja. Ženina moć i manipulacija s njom dolazi najviše do izražaja kada se deca koriste za nanošenje boli muškarcima.

8. Viktimizacija osoba muškog pola – dečaka i muškaraca

Naspram pojma pol (e. sex) koji se odnosi na biološke aspekte muškosti i ženskosti, izraz rod (e. gender) označava psihološka, socijalna i kulturalna iskustva i obeležja povezana sa društvenim statusom žena i devojčica, odnosno muškaraca i dečaka, i uključuje tvrdnje, kulturna uverenja, norme i stereotipe u vezi s njihovim ponašanjem, kognicijom i emocijama (Pleck, 1981, 1995, prema: American Psychological Association, 2018 – 2). Socijalne predstave o polovima i kruti rodni ideali postavljaju kulturalna očekivanja od muškaraca da budu snažni i neranjivi: standardi hegemonog maskuliniteta zahtevaju kontrolu, kako nad vlastitim osećanjima i doživljajima, tako i nad drugima (Weiss, 2010). Hegemoni maskulinitet određuje šta podrazumeva pravi muškarac: karakterišu ga naročito kompetitivnost, dominacija, agresivnost i emocionalni stoicizam (American Psychological Association, 2018). Njegova dva uporišta su: dominacija nad ženama i međumuška hijerarhija i dominacija, a u značajnoj meri ga karakteriše i stigmatizacija homoseksualnosti (Connell, 1987; Frank, 1987, prema: Kupers, 2005: 716). Hegemoni maskulinitet se reflektuje u nemilosrdnoj kompetitivnosti, nesposobnosti da se slobodno ispolji bilo koje osećanje sem besa, nepriznavanju slabosti ili zavisnosti, omalovažavanju žena i „ženskih" osobina kod muškaraca, i homofobiji (Brittan, 1989, prema: Kupers, 2005: 716). Ovaj stereotip muževnosti oblikuje socijalizaciju mladih muškaraca: i mada su mnogi muškarci mentalno vrlo udaljeni od njega, oni ipak brinu da li će ih drugi opažati kao nemuževne (Kupers, 2005).

8.1. Rodni stereotipi i sekundarna viktimizacija

Ukorenjeni rodni stereotipi, uz mitove o silovanju kao široko prihvaćena, tvrdokorna uverenja koja „negiraju, minimizuju i opravdavaju seksualno nasilje" (Bohner, 1998, prema: Nyúl, Kende, Engyel, Szabó, 2018: 2), čine mušku seksualnu viktimizaciju skoro nezamislivom, doprinose neprepoznavanju muškaraca kao žrtava i snažno generišu negativne stavove prema muškoj seksualnoj viktimizaciji (Doherty & Anderson, 2004; Sleath & Bull, 2009; Weiss, 2010).

Mitovi o silovanju muškaraca kompletiraju ideološku branu tradicionalnog socijalno-rodnog poretka, podeljenosti i nejednakosti polova. Jednako kao i mitovi o silovanju žena (poput onog da „žene često provociraju akt svojim izgledom ili ponašanjem"), usmereni su na prebacivanje krivice na žrtvu, kreiranje negativnih stavova prema njoj i pravdanje izvršilaca (Fisher & Pina, 2013, p. 13).

U literaturi se kao najčešći navode sledeći mitovi: „muškarac je dovoljno fizički snažan da je nemoguće da bude prinuđen na seksualnu aktivnost"; „silovanja muškaraca se događaju samo u zatvoru" (Kassing, Beesley, Frey, 2005, prema: Graham, 2006); „silovan muškarac više nije muško"; „muškarac uvek uživa u seksu, čak i kad je na njega prisiljen", te „svaki zdrav muškarac može da odbije seksualni napad ukoliko to stvarno želi" (Sleath, Bull, 2009). Mitovi o silovanju konstruišu viktimizaciju muškaraca najčešće ili kao aberantnu, ili kao bezopasnu (Denov 2003; Scarce 1997, prema: Hlavka, 2017: 483), obeshrabrujući žrtve da delo prijave.

Oštrina stigmatizacije muškaraca žrtava proističe iz činjenice da muška seksualna viktimizacija ugrožava norme hegemonog maskuliniteta i heteroseksualnosti koji su obavezni i podrazumevani u tradicionalnom, patrijarhalnom socijalno-rodnom poretku. Heteroseksualnost korespondira sa tradicionalnom podelom seksualnih i rodnih uloga na mušku-dominantnu, aktivnu, i žensku-podređenu, pasivnu, te muška homoseksualnost predstavlja uvredu i izazov za tradicionalni poredak i maskulinitet. Od muškarca se očekuje da je u stanju da odbije napad i da se odbrani – ako je pretrpeo seksualni napad biva opažen kao seksualni objekt, slab, oštećen, bespomoćan, feminiziran (Kwon, Lee, Kim, Kim, 2007). Muškarci se odmalena intenzivno izlažu heteronormativnosti i posebnim rodnim normama oličenim u parolama i poukama poput: „budi muško", „muškarci ne plaču", „ne ponašaj se kao devojčica" i slično.

Zbog straha od negativnih reakcija okruženja poput neverovanja ili ravnodušnosti, samookrivljavanja ili straha da će biti prepoznati kao slabići, homoseksualci i „otpadnici" od muškog roda, muškarci najčešće odustaju od prijavljivanja seksualne viktimizacije, uprkos njenim često teškim posledicama koje često uključuju stigmu, depresiju, anksioznost, zloupotrebu psihoaktivnih supstanci i suicidalnost (Struckman-Johnson1992; Doherty, Anderson, 2004; Dube, Anda, Whitfield et al, 2005; Hlavka, 2017). Iskustvo viktimizacije godinama prati žrtve posredstvom flešbekova i snažnih emocionalnih sećanja (Petersson, Plantin, 2019).

Hlavka ukazuje na specifičnu hijerarhiju muške seksualne viktimizacije gde se kao „idealne žrtve" pojavljuju dečaci i heteroseksualni mladići koji su tokom izvršenja bili omamljeni ili fizički povređeni, budući da oni mogu da „objasne" viktimizaciju i repariraju svoj maskulinitet u okviru postojeće rodne ideologije. Na začelju su žrtve homoseksualci čije se nepristajanje na seksualni kontakt preispituje u svetlu njihove devijantne seksualnosti – kao u slučaju mitova o silovanju žena, za ovu kategoriju žrtava se često veruje da su „to tražile".

Mladi muškarci koji su doživeli seksualnu zloupotrebu od strane žena nalaze se negde između – njihova heteroseksualnost se ne dovodi u pitanje, ali se veoma teško opažaju kao žrtve u kulturi u kojoj se pretpostavlja da se muškarci neprekidno i rado upuštaju u heteroseksualne odnose, bez obzira na okolnosti.

Destruktivne rodne norme („toksični maskulinitet") raširenost stereotipa o muževnosti i seksualnosti i strah od stigmatizacije, glavni su razlozi zašto muškarci ne prijavljuju viktimizaciju i ne traže pomoć što pored ostalog povećava rizik da razviju posttraumatski stresni poremećaj (Larsen & Hilden, 2016; Depraetere, Vandeviver, Vander Beken, & Keygnaert, 2018).

9. Nasilje u braku

Institucija braka jedna je od najstarijih institucija zabeležena u svesti civilizacije. Razlozi nastajanja braka danas se smatraju primarno funkcionalnim, kao osiguravanje prava na potomstvo s muške strane i zaštita istog sa ženske strane. No, evolucijom ljudskog društva, brak je daleko zaobišao svoje početke i razvio društvene, političke, ekonomske i sakralne dimenzije. „Brak je bio nadređen esencijalnom procesu izbora partnera i seksualnog izražavanja" (Fanuko, 2008: 161).

U pravnoj doktrini postoji veliki broj definicija braka, i za razliku od njih, zakonodavstva se nisu upuštala u definisanje braka i nisu se izjašnjavala o njegovom smislu i cilju, osim u retkim slučajevima. Tako, na primer Porodični zakon u našem pravu daje definiciju braka i ona glasi: „Brak je zakonom uređena zajednica života žene i muškarca". U uporednom zakonodavstvu, kao primer može se navesti makedonsko pravo, koje sadrži odredbu kojom se brak definiše kao „zakonom uređena zajednica života muža i žene u kojoj se ostvaruju interesi bračnih drugova, porodice i društva" (Draškić, 2011: 77–79).

Pod terminom „nasilje u braku" podrazumeva se viktimizacija osobe s kojom je nasilnik imao ili ima zasnovanu bračnu zajednicu. Ono obuhvata kako nasilje nad ženama, tako i nasilje nad muškarcima (Burnett, 1999: 75). Nasilje u braku se određuje i kao niz ponašanja kojima se koristi osoba kako bi zadobila ili zadržala moć i kontrolu nad bračnim partnerom. Takva se ponašanja mogu dogoditi jednom, u dužem vremenskom periodu, tj. kontinuirano, ili posebno (Balić, Divanović, Ricijaš, 2001: 76).

Poslednjih godina čuju se i glasovi koji skreću pažnju i na nasilje u braku čije su žrtve muškarci. Nasuprot sindromu „zlostavljane žene", govori se o „pretučenim muškarcima" (battering men). Zagovornici teze objašnjavaju da i muškarci jesu žrtve nasilja u braku, kao i žene. O nasilju nad muškarcima nema jasnih podataka, jer je i ta društvena pojava obavijena ćutanjem i tajnama, strahovima, sramom i predrasudama – možda i više nego nasilje nad ženama i decom. Nasilje nad muškarcima retko započinje fizičkim nasiljem. Njemu najčešće prethodi poremećena komunikacija, česte svađe, vređanje, razbijanje predmeta, emocionalni pritisci, pretnje i sl. Tamna brojka kriminaliteta u nasilju nad muškarcima postoji zato što muškarci o nasilju koje trpe nerado govore, sramota ih je, a sve iz razloga još uvek snažnih stereotipa o muškoj dominaciji i „jačem polu" (Poredoš Lavor, 2010: 329–336). Kada se nasilje trpi u vezi s drugim muškarcem, postoji stid zbog prirode veze.

Savet Evrope je u okviru svojih aktivnosti na ostvarenju jednakosti muškaraca i žena i suzbijanju nasilja u partnerskim odnosima, jednu konferenciju posvetio nasilju nad muškarcima. Prezentovani su radovi bazirani na istraživanjima nasilja nad muškarcima u porodici u pojedinim zemljama. Rezultati nemačkog istraživanja su dovoljni za ilustraciju ove pojave. Većina muškaraca je trpela nasilje u porodici u „dečijem dobu", dok u manjem procentu prijavljuju nasilje koje trpe od svojih partnerki. Ako i prijavljuju, to je najčešće psihološko nasilje s elementima proganjanja i kontrole. Razlika između ženskog i muškog nasilja u braku se slikovito opisuje kao epizodno partnersko nasilje nasuprot patrijarhalnom terorisanju (Lenz, Puchert, 2005: 17–26).

Fiebert tvrdi da žene jednako često, ako ne i češće vrše nasilje u braku. On tvrdi da žene tri puta češće upotrebe oružje u međusupružničkim svađama. Ističe i da javnost ne zna pravu istinu o nasilju u braku, jer muškarci uglavnom ne prijavljuju svoje nasilne žene, dok su žene ohrabrivane da to rade. Smatra da mnoge žene prijavljuju nasilje zato

što se boje i najmanjeg incidenta, a druge ih pak lažno prijavljuju, kako bi iz toga izvukle materijalnu korist. On takođe, na osnovu raspoloživih podataka, navodi da su u gotovo svim kulturama žene agresivnije od svojih partnera, te da je svake 14. sekunde muškarac žrtva nasilja u braku (Balić, et al 2001: 77).

10. Teorijska objašnjenja nasilja u braku i partnerskim odnosima

Kada je reč o psihološkim teorijama koje su ostavile najveći trag na opšte (laičko) shvatanje nasilja u braku i partnerskim odnosima, jesu: teorija o mazohizmu žene i teorija o patologiji nasilnika.

Prema teoriji o mazohizmu žene, žene su mazohistkinje, jer su svesno i samostalno birale nasilnike za svoje partnere. One žele da pate i budu maltretirane i prave racionalni, svesni izbor, birajući za sebe nasilne bračne, ili vanbračne partnere. Njihov izbor je potvrda njihove mazohističke prirode. Ova tvrdnja se dodatno osnažuje činjenicom, da žena ne napušta nasilni odnos, čak i kada nasilje poprimi dramatične dimenzije (Ristanović Nikolić, 1993: 276–283). Neke žene, po njima, prosto ne osećaju da su zaslužile bolje, i ne bivaju zadovoljne, dok njihova percepcija sopstvene ličnosti nije potvrđena (Goudolf, Fisher, 1988: 14). Ovakva shvatanja imaju korene u Frojdovim postavkama o prirodnoj predodređenosti žena da budu mazohistkinje, koji su kasnije bili široko prihvaćeni od strane Helen Deutsch u njenoj poznatoj knjizi „Psihologija žene" (Konstantinović Vilić, Ristanović Nikolić, Kostić, 2009: 129).

Prema teoriji o patologiji nasilnika, pojava nasilja i trpljenja nasilja, dovodi se u vezu sa psihopatološkim osobinama (retardacija, sadizam) nasilnika. Za nasilnike se vezuju iznenadni ispadi agresivnosti, slaba kontrola impulsa i nisko samopoštovanje, ili se njihove ličnosti nalaze na granici između psihotičnih i neurotičnih (Dutton, Golant, 1995: 45). Tako je Gayford, na osnovu informacija dobijenih od 100 žena koje su boravile u skloništu za pretučene žene, zaključio da su muškarci koji zlostavljaju svoje partnerke patološko ljubomorni, loše odgajani, razmaženi, nesposobni da se brinu o sebi, ljubitelji alkohola i kocke. Roy je opisao nasilne muževe kao ličnosti koje pate od niskog nivoa samopoštovanja, velikog bračnog nezadovoljstva, nesigurnosti, stresa i slabom komunikativnosti ljudi sa problematičnim detinjstvom (Konstantinović Vilić, Ristanović Nikolić, Kostić, 2009: 128).

Psihološke teorije su trpele i trpe brojne i ozbiljne kritike, bez obzira na to da li se uzrok nasilja u braku traži u patologiji nasilnika, ili u mazohizmu žene. Kritičari ističu da se na ovaj način zanemaruju društveni, kulturni faktori i socijalni koncept u kome se nasilje u partnerskim odnosima javlja i da je nasilje u partnerskim odnosima suviše rasprostranjeno da bi bilo rezultat individualne patologije (Konstantinović Vilić, Ristanović Nikolić, Kostić, 2009: 129).

10. Nasilje u vezama adolescenata

Dosadašnja istraživanja nasilja u partnerskim odnosima pokazala su da se ne radi o fenomenu koji pogađa samo odrasle osobe, već i da su mnogi adolescenti izloženi različitim vrstama nasilja u vezi (Ajduković & Ručević, 2010, p. 217).

U poslednje vreme, nasilje u vezama adolescenata postalo je predmet interesovanja naučne javnosti kako u svetu, tako i kod nas. Pre pojmovnog određenja nasilja u vezama adolescenata neophodno je odrediti pojam „adolescencije", ko su „adolescenti", a s obzirom na to da se u stručnoj literaturi koristi i pojam „mlada osoba" potrebno je i njega odrediti.

Prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima deteta, dete je svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ukoliko se po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije. Adolescencija označava period između detinjstva i zrelosti, u kome se „ mlade osobe" nalaze na pragu značajnih promena, koje će ih polako uvesti u svet odraslih. Stalno eksperimentisanje novim ulogama, i polako napuštanje starih uloga

neke su od odlika ovog perioda, koji mnogi nazivaju dobom buntovništva, dobom suprostavljanja svakom autoritetu.

U literaturi se o nasilju u vezama mladih govori kao „teen dating violence", a definiše se kao fizičko, psihičko, emocionalno i seksualno nasilje čiji je cilj zadobijanje moći i održavanje kontrole nad drugom osobom u odnosu mladih. Najčešće se definiše u kontekstu stabilnijeg emocionalnog odnosa, i to kao „pretnja ili stvarna upotreba fizičkog, seksualnog ili verbalnog zlostavljanja od strane jednog člana nevenčanog para prema drugom, a u kontekstu ljubavne veze" (Bell, Cornelius, & Shorey, 2008, pp. 185–194). Ipak, sve više autora navodi da taj odnos ne mora biti nužno stabilan, šta više može biti i jednokratni izlazak (O'Keffe, 2005: 125).

Rezultati triju velikih istraživanja sprovedenih u SAD i Kanadi pokazuju da nasilje u vezama mladih nije retka pojava, tačnije, da je između 22,55 i 39, 1% mladića i između 37,8% i 43,6% devojaka počinilo neki oblik nasilja u vezi (Marcus, 2007: 54).

Istraživanja partnerskog nasilja kod adolescenata pokazuju preovladajući obrazac uzajamnog nasilja. Gray i Foshee našli su da su 66% parova, koji su priznali da je bilo nasilja u njihovoj vezi, tvrdili da je to nasilje bilo obostrano (Gray & Foshee, 1997, pp. 126–141). Capaldi i Crosby navode kako 51% srednjoškolskih parova priznaje neke oblike fizičkog nasilja, i da je nasilje uglavnom obostrano.

Kada je samo jedan od partnera bio nasilan, u velikom procentu radilo se uglavnom o devojkama, odnosno u 4% parova mladić se nasilno ponašao prema devojci, a u 17% parova devojka prema mladiću (Capaldy & Crosby, 1997, pp. 184–206). Veliko međunarodno istraživanje na preko 13.000 studenata u 32 zemlje pokazalo je da je gotovo 1/3 devojaka, a isto toliko i mladića fizički napalo partnera ili partnerku u prethodnih godinu dana. Po učestalosti je na prvom mestu bilo obostrano nasilje, a zatim je sledilo nasilje koje čine devojke prema mladićima (Straus, 2007: 252–275).

11. Žene kao učinioci krivičnog dela nasilja u porodici

Modernizacijom društvenog života, uloga žene je menjala svoj značaj kroz različite društvene sfere i segmente, a posebno u porodici gde je od svoje umanjene i potčinjene uloge došla do socijalno jednake i moderne kakvu danas ima. Porodica je bila i ostala osetljiva zona životnog postojanja imajući u vidu da se radi o osnovnoj bazi življenja u kojoj treba da se razvija ljubav, poštovanje i sigurnost, ali se ipak, nažalost javljaju i mnoge disfunkcije koje utiču na njen opstanak, a kao jedna od tih je krivično delo nasilje u porodici. Prva pomisao koja se javlja kada je reč o ovom krivičnom delu je da ono vrše samo muškarci. Ipak, moderan život doneo je i nove trendove pa se kao učinioci ovog krivičnog dela javljaju, ni manje ni više, nego žene.

Žene su oduvek privlačile pažnju u svim društvenim i državnim sistemima budući da se njihova uloga kroz razvoj društva menjala, kako u socijalnim aspektima života, tako i u porodici. Kada govorimo o modernom društvu, uloga žene više nije neravnopravna sa muškim polom, već naprotiv, možemo naići na njenu dominantnu i izražajniju stranu. U prvi mah svako od nas bi se zapitao da li su žene sposobne da učine krivično delo nasilja u porodici, imajući u vidu da je kategorija učinioca ovih dela nekako podrazumevana i rezervisana da, ako dođe do nasilja u porodici, izvršioci budu muškarci. Sa druge strane, žene se, najčešće smatraju žrtvama krivičnog dela nasilja u porodici. Pravom se ipak ne mogu regulisati, ni zaštititi svi odnosi u braku i porodici, jer se radi o najintimnijoj sferi ljudske ličnosti, o odnosima koji se zasnivaju na ljubavi i osećanjima (Jovašević, 2014).

Dugo godina su kroz istoriju krivičnog zakonodavstva i u kriminalističkoj praksi muškarci bili ti koji su bili isključivi učinioci krivičnog dela nasilje u porodici, te je kategorija učinioca bila i u pravosudnoj praksi rezervisana za njih. Međutim, moderno vreme donelo

je drugačiji način i sistem vrednosti, kao i ravnopravnost među polovima. Tako su i žene dobijale ulogu učinioca i ovih krivičnih dela. U nastavku rada biće prikazana analiza dinamike izvršenja nasilja u porodici od strane žena, kao i njihov odnos zastupljenosti u odnosu na ukupan broj prijavljenih za nasilje u porodici kroz prikaz statističkih podataka. (Bilteni Republičkog zavoda za statistiku: broj 603 za 2014. godinu (2015); broj 617 za 2015. godinu (2016); broj 629 za 2016. godinu (2017); broj 643 za 2017. godinu (2018); broj 653 za 2018. godinu (2019); broj 665 za 2019. godinu (2020); broj 667 za 2020. godinu (2021); broj 689 za 2021. godinu (2022); broj 702 za 2022. godinu (2023) i broj 714 za 2023. godinu (2024); Beograd: Republički zavod za statistiku).

Žene se kao učinioci nasilja u porodici, na prvi pogled, javljaju u vrlo malom procentu i to u analiziranim godinama od 9% do 13% u odnosu na ukupan broj prijavljenih za ovo delo. Ipak, ne može se reći da je ovo zanemarljiv podatak imajući u vidu da se radi o ženama kao nežnijem polu s jedne strane, dok se sa druge strane javljaju kao učinioci nasilja u porodici. Najmanji broj zastupljenih žena kao učinioca nasilja u porodici u odnosu na ukupan broj prijavljenih učinioca za ovo delo je bio 2014. i 2015. Godine, i to svega 9%, dok je od 2016. do 2023. godine taj procenat bio oko 11% i 12%, te najveći 2022. godine, i to 13%.

Imajući u vidu da nisu svi postupci okončani iste godine kada su i prijavljeni, učinioci dela nasilja u porodici, tabela prikazuje okvirno stanje odnosa osuđenih žena u odnosu na prijavljene žene za nasilje u porodici, posebno što je broj prijavljenih žena bio skoro sličan u svim prikazanim godinama. U procentualnom smislu, broj osuđenih žena u odnosu na broj prijavljenih žena za nasilje u porodici je bio najmanji 2016. godine i to svega 12%, dok je bio najveći 2014. godine, kada je čak 28% prijavljenih žena osuđeno za nasilje u porodici. Od 2018. do 2023. godine je procentualno od 20% do 25% žena bilo osuđeno za nasilje u porodici od ukupnog broja prijavljenih žena za ovo delo, dok je 2017. godine bio manji broj, i to 15%, kao i 2015. godine gde je iznosio 17%.

Moderno doba prati moderan razvoj društva, društvenih odnosa, ali i drugačiju ulogu žene. Od ranijih vremena i njene istorijske uloge u porodičnim zajednicama gde je vladao matrijarhat, do savremenih porodica, u kojima se, nažalost, žene pojavljuju i kao učinioci brojnih krivičnih dela, a na iznenađenje teorije i prakse i kao učinioci krivičnog dela nasilja u porodici.

12. Problem ćutanja

Nasilje nad muškarcima je kod nas tema koja se ne dodiruje, od koje se beži, jer između ostalog izaziva podsmeh. Za muškarce se neretko tvrdi ili da nisu ugroženi ili da su sami krivi, jer nisu dovoljno muškarci, ako dopuste da im se tako nešto dogodi.

Zainteresovanost, ali neosetljivost za muškarce kao žrtve nasilja u porodici, svodi se na veselo učestvovanje prisluškivanjem i/ili gledanjem porodičnih predstava sa zaključcima da im tako i treba. Pod varnicama teških reči potkradu se i vidljivi tragovi oklagija, cepanica, štikli, šerpi, koji izazivaju surovo ismejavanje muškaraca i kod žena. Žrtve ćute iz straha da ih okolina ne bi nazvala slabićima, kao i da ne bi došlo do razvijanja osećaja stida i neprijatnosti, straha od odvajanja od dece, nepostojanja podrške i saosećanja sa muškarcima – žrtvama. Iako nisu usamljeni primeri o surovostima nežnijeg pola, predrasude i dominantan stav u društvu da su jedino muškarci siledžije, utiče i na proučavanje nasilja među heteroseksualnim partnerima. Muškarci pod uticajem vaspitanja i socijalizacije i pod pritiskom uloge da budu jaki, odgovorni, izdržavaju porodicu, bivaju dovedeni u velikom broju slučajeva do krajnje tačke pucanja.

Nasilje u porodici je ljudski, a ne rodni ili polni problem, te u skladu sa tim pozornica humanosti pripada svima. Ni jedna prevencija nasilja u porodici ne može umanjiti nasilje

ako se istraživanjem počinioca, žrtava, rasprostranjenosti, uzroka i posledica ne obuhvati porodica u celini.

Neophodnost saradnje krivičnopravne zaštite sa institucijama socijalne zaštite, zdravstva i obrazovanja i drugih profesionalnih organizacija i udruženja nije neophodno posebno naglašavati. Borba protiv nasilja u porodici podrazumeva sveobuhvatan društveni, naučni i profesionalni pristup ove kompleksne, višedimenzionalne i dinamične društvene pojave.

13. Sindrom pretučenog muškarca

Najkontroverzniji aspekt partnerskog nasilja koje čine žene je teorija o „sindromu pretučenog muža". Kao reakciju na nalaze američkog Nacionalnog istraživanja nasilja u porodici iz 1975. Suzan K. Stajnmec je 1977. napisala članak u kojem je skovala termin kao korelativ „sindromu pretučene žene". Stajnmec je sprovela nekoliko empirijskih istraživanja pre pisanja svog članka. Koristeći široki nereprezentativni uzorak od pedeset četiri para, Stajnmec je otkrila nasilje intimnog partnera koje su počinili muškarci u stopi od 47% i nasilje koje su počinile žene u stopi od 43%.

Dalje je otkrila da dok je 39% muževa bacalo predmete, 31% žena je činilo isto; 31% muževa je gurnulo ili odgurnulo svoju partnerku, u poređenju sa 32% žena; 20% muževa je udarilo svoje žene, 20% žena je udarilo svoje muževe; 10% muževa je udarilo svoje žene predmetom, 10% žena je udarilo svoje muževe predmetom.

U drugoj studiji, koristeći uzorak od pedeset dva kanadska studenta, Stajnmec je otkrila da su muškarci počinili nasilje intimnog partnera u stopi od 23%, a žene u stopi od 21%. Dalja istraživanja su pokazala da je 21% i muževa i žena bacalo predmete; 17% muževa je guralo ili odgurivalo, u poređenju sa 13% žena; 13% muževa je udarilo svoje žene, 13% žena je udarilo svoje muževe; 10% muževa je udarilo svoje žene predmetom, 12% žena je udarilo svoje muževe predmetom.

U trećoj studiji, koristeći slučajni uzorak od devedeset četiri osobe, Stajnmec je pronašla stopu nasilja od 32% kod muškaraca i 28% kod žena. Dalje je utvrđeno da je 31% muževa bacalo predmete u poređenju sa 25% žena; 22% muževa je guralo ili odgurivalo, u poređenju sa 18% žena; 17% muževa je udarilo svoje žene, 12% žena je udarilo svoje muževe; 12% muževa je udarilo svoje žene predmetom, 14% žena je udarilo svoje muževe predmetom.

Ovi nalazi naveli su Stajnmec da zaključi da je nasilje intimnog partnera otprilike recipročno između muževa i žena, sa sličnim nivoom namere između muškaraca i žena; „žene su jednako sklone da izaberu fizički sukob za rešavanje bračnih problema kao i muškarci. Žene imaju potencijal da izvrše činove nasilja i pod određenim okolnostima, one te radnje i izvršavaju".

Kolega Stajnmecove, Ričard Dž. Gels, javno se oglasio o konfuziji, koju su izazvala istraživanja i „značajno iskrivljavanje" podataka od strane grupa za prava očeva u svom javnom odgovoru Nasilje u porodici: Nije ravan teren (Domestic Violence: Not An Even Playing Field), „Zaista, muškarce tuku njihove žene, oni bivaju povređeni, a neki i ubijeni. Ali, da li su svi muškarci koje tuku žene pretučeni? Ne. Muškarci koji tuku svoje žene, koji koriste emocionalno zlostavljanje i ucenu da kontrolišu svoje žene, a zatim su udareni ili čak povređeni, ne mogu se smatrati pretučenim muškarcima. Pretučeni muškarac je onaj koji je fizički povređen od strane žene ili partnerke, a nije je fizički udario niti psihološki isprovocirao."

Tvrdnje Stajnmecove u njenom članku, i posebno njena upotreba fraze „sindrom pretučenog muža", izazvali su veliku kontroverzu, pri čemu su mnogi naučnici kritikovali nedostatke istraživanja u njenom radu. Posebno je kritikovana što nije pravila razliku

između verbalne i fizičke agresije ili između namere i radnje (želja za udarcem smatrana je istim kao i stvarno udaranje).

14. Restorativna pravda u funkciji zaštite od nasilja u porodici

Nasilje u porodici, kao manje ili više vidljiva manifestacija interpersonalnih odnosa među članovima porodice, predstavlja pojavu imanentnu ljudskom rodu još od stvaranja prvih ljudskih grupa. Ipak, tek se druga polovina 20. veka smatra „zlatnim vekom" ne samo deteta, već i drugih vulnerabilnih članova porodice, poput žena/majki/partnerki i ostarelih članova porodičnog domaćinstva, usled političkog angažovanja feminističkih i drugih nevladinih organizacija na nivou razvijenijih država sveta. Aktivnom ulogom grupa za zaštitu ljudskih prava, nasilje u porodici prestaje da predstavlja privatnu stvar članova porodice, postaje društveno vidljivo, s jasnom tendencijom upliva države u privatnu sferu života.

Izloženost članova porodice, a posebno žena kao lica s najvećim rizikom viktimizacije, svakodnevno je velika, bez obzira što su države širom sveta izgradile odgovarajući legislativni okvir za borbu protiv ovog oblika kriminaliteta nasilja, uz jasnu kaznenu politiku retributivnog procesa. Drugim rečima, kaznena politika u borbi protiv nasilja u porodici nije dala odgovarajuće rezultate, te je stoga neophodno pristupiti izgradnji drugačijeg načina reakcije na ovaj oblik kriminaliteta nasilja, sa jasnim ciljem da se izbegne vršenje istog krivičnog dela u budućnosti. Naime, drugačiji način društvene reakcije na nasilje u porodici se otelotvoruje u primeni restorativne pravde u kojoj se podjednako štite interesi žrtve, učinioca nasilja u porodici, kao i lokalne zajednice.

Podatke o rasprostranjenosti nasilja u porodici teško je utvrditi, jer kod ovog oblika kriminaliteta postoji velika tamna brojka. Ipak, rezultati kriminiloških istraživanja ukazuju da je nasilje u porodici veoma rasprostranjeno. Republika Srbija ne „zaostaje" za nasiljem u porodici u odnosu na druge države. Prvo kvantitativno istraživanje o rasprostranjenosti nasilja u porodici u Republici Srbiji je sprovedeno 2001. godine, od strane Viktimološkog društva Srbije, kada nije ni postojala inkriminacija nasilja u porodici kao krivičnog dela. Na uzorku od 700 punoletnih žena, došlo se do rezultata da je svaka treća žena doživela fizički napad, dok je svaka druga žena bila žrtva psihičkog napada (Dimovski, 2014: 159–160)

Polazeći od činjenice da je nasilje u porodici, naročito prema ženama, izrazito zastupljeno, javni tužioci u Republici Srbiji su, pored pokretanja krivičnog postupka prema nasilnicima, pri čemu postoji mogućnost izricanja kazne zatvora za slučajeve nasilja u porodici, počeli da primenjuju, na osnovu člana 283. Zakonika o krivičnom postupku načelo oportuniteta prema izvršiocima nasilja u porodici. Naime, prema pomenutom članu zakona, javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više obaveza. U slučajevima nasilja u porodici obaveza se sastoji u podvrgavanju psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja. Naredbom o odlaganju krivičnog gonjenja, javni tužilac određuje rok u kojem osumnjičeni mora da izvrši preuzetu obavezu, pri čemu rok ne može biti duži od godinu dana. Ispunjavanjem pomenute obaveze od strane osumnjičenog, javni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu, i o tome obavestiti oštećenog. Analizom bića krivičnog dela nasilja u porodici, jasno je da se načelo oportuniteta može primeniti na prvi, drugi i peti oblik krivičnog dela nasilja u porodici.

Želeći da pruži odgovarajući psihosicijalni tretman počiniocima nasilja u porodici, Republika Srbija je tokom 2012. godine, u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj, pokrenula projekat pod nazivom „Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja", kojim se pružao odgovarajući tretman muškarcima počiniocima nasilja u partnerskim odnosima. Na ovaj način Republika Srbija ispunjava preporuku iz Konvencije

o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (The Con vention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW). Kao opšti cilj projekta određeno je zaustavljanje i sprečavanje nasilja u partnerskim odnosima u porodici i zaštita žrtava od nasilja u porodici.

Opis poslednjeg nasilnog događaja je esencijalni deo individualnog tretmana. Kako bi nasilnik bio otvoreniji za primenu odgovarajućeg tretmana prema njemu, neophodno je, nakon opisa poslednjeg nasilnog događaja, da ga terapeut upozna sa tipovima nasilja. Na taj način nasilnik treba da razvije sposobnost da prepozna sve slučajeve nasilja koje je primenjivao prema svojoj partnerki. Pored ispitivanja očekivanja nasilnika od sprovođenja individualnog tretmana prema njemu, potrebno je nadalje upoznati nasilnika sa tehnikama za zaustavljanje nasilja kao što je time out.

Nakon završetka individualnog tretmana terapeuti procenjuju da li se nasilnik može uključiti u grupni tretman. Preduslov za uključivanje nasilnika u grupni rad je postojanje želje kod nasilnika da na ovaj način nastavi sa tretmanom. Kao kontraindikacije za uključivanje nasilnika u grupni tretman, kako je to navedeno u Priručniku za obuku profesionalaca i profesionalki za tretman počinilaca nasilja u partnerskim odnosima, su: 1) postojanje jezičke barijere – drugim rečima neophodnost funkcionalne upotrebe srpskog jezika; 2) seksualno, žestoko fizičko ili psihičko nasilje prema deci; 3) teška životna situacija nasilnika u smislu nemanja posla, mesta stanovanja ili je u toku postupak za dodelu starateljstva nad detetom; 4) nasilnik se nalazi u pritvoru ili izdržava kaznu zatvora; 5) nijedan nasilnik ne sme da bude u takvom položaju koji ga čini „usamljenim" u odnosu na druge nasilnike iz grupe; 6) suicidalne misli ili akutna teška depresija kod nasilnika; 7) postojanje izrazitih teškoća u društvenim kontaktima, kao što su preterana stidljivost, strah od grupe i tako dalje, što rezultira nemogućnošću funkcionisanja u okviru grupe; 8) zauzimanje izrazito kontrolišućeg stava prema grupnom tretmanu i terapeutu od strane nasilnika i 9) kršenje pravila grupe.

Grupni rad se sastoji od osam tematskih celina, pri čemu je svaka od tematskih celina predmet postupanja na tri seanse: 1) šta je nasilje, 2) psihološko nasilje, 3) bliskost, seks i ljubav, 4) alternativa nasilju, 5) odgovornost, 6) otac i dete, 7) uzroci ispoljavanja nasilja i 8) posledice nasilja. Sama seansa obuhvata evaluaciju prethodnog susreta, ventiliranje i individualno vreme. Evauluacija prethodnog susreta se sprovodi s ciljem proveravanja razumevanja, uviđanja koliko su pojedini članovi usvojili nenasilne metode ponašanja, kao i ustanovljavanja napretka pojedinih nasilnika. Procenjivanje količine besa od strane samog nasilnika čini suštinu ventiliranja, kojom se teži da se učesnik grupnih seansi reši nasilja, odnosno da podeli sopstvena iskustva u vezi nasilja i konfliktnih situacija koje su se dogodile od prethodnog susreta. U fazi individualnog vremena, svaki pojedinac dobija povratnu informaciju o sopstvenom iskustvu od strane ostalih članova grupe i terapeuta. Tokom grupnih seansi obrađuju su sledeće teme: šta je nasilje, psihološko nasilje, seksualnost, alternative nasilju, odgovornost, otac i dete, uzroci nasilja, posledice nasilja. Na završnoj seansi centralni deo odnosi se na evaluaciju postignutih rezultata kod svakog člana grupe pojedinačno. Naime, od svakog člana se očekuje da prepozna promene kod samog sebe u pogledu svog ponašanja prema partnerki. Drugim rečima, član grupe treba iskreno da kaže koji su stavovi, shvatanja i postupci promenjeni, a koji su ostali isti. Na osnovu toga, terapeut daje ocenu o napretku svakog člana grupe, uz postavljanje pitanja: „Da li biste nas pozvali da se nasilje ponovi?" Poslednja seansa završava se popunjavanjem evaluacionog lista.

ZAKLJUČCI

Nasilje u porodici predstavlja jedan od najtežih oblika ugrožavanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, dostojanstva, telesnog i psihičkog integriteta i bezbednosti pojedinca. Iako se u javnom, stručnom i naučnom diskursu najčešće razmatra kroz prizmu nasilja nad ženama, neophodno je sagledati i položaj muškaraca kao žrtava nasilja u porodici. Muškarci, kao i žene, imaju pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, bez obzira na pol, uzrast, bračni status ili odnos sa učiniocem. Upravo je potreba za potpunijim i objektivnijim sagledavanjem ove pojave bila osnovni motiv za izradu master rada pod naslovom „Muškarac kao žrtva nasilja u porodici".

Analizom pojma nasilja u porodici, njegovih pojavnih oblika, uzroka i posledica, kao i relevantnih teorijskih i pravnih shvatanja, može se zaključiti da nasilje prema muškarcima predstavlja stvaran i složen društveni problem. Ono se može ispoljavati kroz fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko nasilje, kao i kroz pretnje, kontrolu, izolaciju i druge oblike ponašanja kojima se ugrožava sigurnost i dostojanstvo žrtve. Poseban značaj ima činjenica da se nasilje ne može svesti isključivo na fizički napad, već obuhvata i ponašanja koja dugotrajno narušavaju psihičku stabilnost, autonomiju i kvalitet života žrtve.

Posebno mesto u radu zauzima problem ćutanja muškaraca o pretrpljenom nasilju. Strah od osude, osećaj stida, sumnja u sopstvenu muškost, ekonomska zavisnost, briga za decu, emocionalna vezanost za partnerku i nepoverenje u institucije predstavljaju neke od okolnosti koje mogu uticati na neprijavljivanje nasilja. Posledica toga može biti višestruka viktimizacija, odnosno ponovljeno trpljenje nasilja, ali i sekundarna viktimizacija kroz neadekvatne reakcije okoline i nadležnih organa. Zbog toga je od naročitog značaja stvaranje društvene klime u kojoj će muškarac moći da govori o nasilju bez straha od ismevanja, omalovažavanja ili umanjivanja njegovog iskustva.

Analiza položaja žene kao mogućeg učinioca krivičnog dela nasilja u porodici ukazuje na potrebu da se učinioci ne određuju isključivo na osnovu pola, već na osnovu konkretnog ponašanja i okolnosti svakog slučaja. Žena može biti učinilac nasilja, kao što muškarac može biti žrtva.

Na osnovu sprovedene analize može se zaključiti da su postavljene hipoteze rada opravdane. Muškarci mogu biti žrtve svih relevantnih oblika nasilja u porodici, pri čemu rodni stereotipi i društvena očekivanja mogu doprineti njihovom ćutanju i otežati ostvarivanje zaštite. Istovremeno, položaj muškarca kao žrtve zahteva pažnju, kako u teorijskom i empirijskom istraživanju, tako i u praktičnom postupanju nadležnih institucija. Zaštita od nasilja mora biti zasnovana na konkretnom slučaju, proceni ugroženosti i potrebama žrtve, a ne na unapred formiranim pretpostavkama o tome ko može biti žrtva, a ko učinilac.

Posebno je važno istaći da se borba protiv nasilja u porodici ne sme posmatrati kao pitanje suprotstavljanja muškaraca i žena, već kao zajednički cilj zaštite ljudskog dostojanstva, bezbednosti i prava svih članova porodice.

Zaključno, muškarac kao žrtva nasilja u porodici predstavlja temu od značaja za savremenu pravnu nauku i praksu. Njeno proučavanje doprinosi boljem razumevanju složenosti nasilja u porodici, prepoznavanju nedovoljno vidljivih žrtava i unapređenju mehanizama njihove zaštite. Pravičan i efikasan sistem zaštite mora počivati na jednakom uvažavanju svake žrtve, bez obzira na pol, uz poštovanje načela zakonitosti, ravnopravnosti i ljudskog dostojanstva. Samo takvim pristupom moguće je ostvariti cilj savremenog društva: porodicu i partnerske odnose zasnovane na sigurnosti, poštovanju i odsustvu nasilja.

LITERATURA

Monografije, udžbenici, radovi u zbornicima, naučni i stručni članci

Ćopić, S. (2003). Porodično nasilje u zemljama bivše Jugoslavije: pregled najvažnijih rezultata istraživanja. Temida, br. 2.

Jovašević, D., Mitrović, Lj., & Ikanović, V. (2017). Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo. Banja Luka: Univerzitet Apeiron.

Jovašević, D., & Miladinović Stefanović, D. (2023). Krivično pravo, Posebni deo. Niš: Pravni fakultet.

Jovašević, D. (2017). Krivično pravo, Posebni deo. Beograd: Dosije.

Jovanović, S. (2010). Pravna zaštita od nasilja u porodici. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Đorđević, Đ. (2011). Krivično pravo, Posebni deo. Beograd: Kriminalističkopolicijska akademija.

Đorđević, M., & Đorđević, Đ. (2020). Krivično pravo. Beograd: Pro juris.

Simić, I., & Trešnjev, A. (2010). Krivični zakonik sa kraćim komentarom. Beograd: Pro info.

Simić, I., & Petrović, M. (2002). Krivični zakon Republike Srbije, Praktična primena. Beograd: Službeni glasnik.

Mrvić Petrović, N. (2005). Krivično pravo. Beograd: Službeni glasnik.

Milovanović, I., & Trajković, T. (2024). Nasilje u porodici kao deo rodno zasnovanog nasilja prema međunarodnim standardima. Bilten Vrhovnog suda, br. 3, 193–215.

Kostić, M. (1995). Dete kao žrtva kriminaliteta. Magistarska teza. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.

Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., & Kostić, M. (2009). Kriminologija. Niš.

Dimovski, D. (2014). Zaštita žena u krivičnom pravu. Mobilna pravna klinika u akciji – od institucije ka žrtvi. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta.

Babić, M., & Marković, I. (2008). Krivično pravo, Posebni deo. Banja Luka: Pravni fakultet.

Ajduković, M., & Plavenković, G. (2000). Nasilje nad ženama u obitelji. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

Žene u modernom društvu – Žene kao učinioci i žrtve krivičnog dela nasilja u porodici, Gordana Nikolić (2025). Banja Luka: Centar modernih znanja.

Žegarac, N. (2004). Deca koja čekaju. Beograd: Save the Children UK – beogradska kancelarija i Centar za prava deteta.

Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu. Dimovski, D. Restorativna pravda u funkciji zaštite od nasilja u porodici, god. 54, br. 70 (2015), 423–437.

Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, br. 1/2 (2010). Knežić, B. U prilog istraživanja zlostavljanja muškaraca u porodici, 153–166.

Windom, C. S., & Amess, M. A. (1994). Criminal Consequences of Childhood Sexual Victimization. Child Abuse & Neglect, 18 (4), 303–318.

Weiss, K. G. (2010). Male Sexual Victimization: Examining Men's Experiences of Rape and Sexual Assault. Men and Masculinities, 12 (3), 275–298.

Struckman-Johnson, C., & Struckman-Johnson, D. (1992). Acceptance of Male Rape Myths among College Men and Women. Sex Roles, 27, 85–100.

Sleath, E., & Bull, R. (2009). Male Rape Victim and Perpetrator Blaming. Journal of Interpersonal Violence, 6, 969–988.

Pavišić, B., Grozdanić, V., & Veić, P. (2007). Komentar Kaznenog zakona. Zagreb: Narodne novine.

Nyúl, B., Kende, A., Engyel, M., & Szabó, M. (2018). Perception of a Perpetrator as a Successful Person Predicts Decreased Moral Judgment of a Rape Case and Labeling it as Rape. Frontiers in Psychology, 9, 2555.

McQuigg, J. A. R. (2017). The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights. London: Routledge, Oxon.

Lazarević, Lj., Vučković, B., & Vučković, V. (2004). Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore. Cetinje: Obod.

Larsen, M. L., & Hilden, M. (2016). Male victims of sexual assault; 10 years' experience from a Danish Assault Center. Journal of Forensic and Legal Medicine, 43, 8–11.

Kupers, T. (2005). Toxic Masculinity as a Barrier to Mental Health Treatment in Prison. Journal of Clinical Psychology, 61 (6), 713–724.

Križan, H. (2018). Obiteljsko nasilje. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

Hlavka, H. R. (2017). Speaking of Stigma and the Silence of Shame: Young Men and Sexual Victimization. Men and Masculinities, 20 (4), 482–505.

Fisher, N. L., & Pina, A. (2013). An overview of the literature on female-perpetrated adult male sexual vic-

timization. Aggression and Violent Behavior, 18 (1), 54–61.
Doherty, K., & Anderson, I. (2004). Making sense of male rape: Constructions of gender, sexuality and experience of rape victims. Journal of Community and Applied Social Psychology, 14, 85–103.
Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. American Sociological Review, 44, 588–609.

OSTALA ISTRAŽIVAČKA GRAĐA
Propisi

Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women. Dostupno na: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women (pristupljeno 24. 8. 2026. godine).
Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasiljem u porodici. „Službeni glasnik Republike Srbije" – Međunarodni ugovori, br. 12/2013.
Krivični zakonik Republike Srbije. „Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i dr.
Porodični zakon Republike Srbije. Dostupno na : https://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.html
Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima deteta. „Službeni list SFRJ" - Međunarodni ugovori, br. 15/90; „Službeni list SRJ" – Međunarodni ugovori, br. 4/96 i 2/97.
Zakon o sprečavanju nasilja u porodici. „Službeni glasnik Republike Srbije", br. 94/2016 i 10/2023. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html.
Zakonik o krivičnom postupku. „Službeni glasnik Republike Srbije", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – Odluka US i 62/2021 – Odluka US.

Godine	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ukupan broj slučajeva prijavljenih za nasilje u porodici	3642	5040	7244	7795	7916	7308	5932	5663	5531	5015
Procentualna vrednost	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Ukupan broj slučajeva prijavljenih žena za nasilje u porodici	347	478	820	898	951	874	678	689	712	596
Procentualna vrednost	9%	9%	11%	11%	12%	12%	11%	12%	13%	12%

Tabela br. 1 Prijavljene žene kao punoletni učinioci krivičnog dela nasilja u porodici u odnosu na ukupan broj prijavljenih učinilaca krivičnog dela nasilja u porodici u Republici Srbiji u periodu 2014–2023. godine.

Godine	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Broj prijavljenih žena za nasilje u porodici	347	478	820	898	951	874	678	689	712	596
Procentualna vrednost	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Broj osuđenih žena za nasilje u porodici	98	81	100	133	187	184	151	174	147	150
Procentualna vrednost	28%	17%	12%	15%	20%	21%	22%	25%	21%	25%

Tabela br. 2 Osuđene žene za nasilje u porodici u odnosu na broj prijavljenih žena za delo nasilja u porodici u Republici Srbiji u periodu 2014–2023. godine.

MAN AS A VICTIM OF DOMESTIC VIOLENCE

Author: TEODORA RISTIĆ
e-mail: teodora.ristic13@gmail.com
Mentor: Full Prof. Miomira Kostić
Faculty of Law, University of Niš

Introduction: Family violence represents a complex social, legal, and criminological problem that can involve any family member, regardless of gender or age. The position of men as victims remains insufficiently researched and recognized, while social stereotypes may make it more difficult for men to recognize violence, report it, and seek institutional assistance.

Aim: The aim of the thesis is to examine and present the position of men as victims of family violence, to point out the specifics of their victimization, and to determine the circumstances that influence the recognition and reporting of violence, as well as the actions of competent authorities.

Materials and Methods: Relevant professional and scientific literature, legal sources, and available statistical data on family violence were analyzed. Content analysis and descriptive data analysis were applied, with particular attention to the position of men as victims of violence.

Results: Men represent a significant but insufficiently recognized category of victims of family violence. Social stereotypes, gender roles, shame, fear of judgment, and distrust in the possibility of obtaining adequate help and protection may influence the recognition and reporting of violence. Violence may therefore remain unreported, making the achievement of adequate protection more difficult.

Conclusion: The position of men as victims of family violence requires a comprehensive approach without predetermined assumptions about the gender of the victim or perpetrator. Better recognition of violence and improved access to institutional protection may contribute to a more effective response to the victimization of men.

Keywords: violence against men; man as a victim of family violence; family and domestic violence; victimization; specific characteristics of male victimization